

СТАРИ И НОВИ РЕПЕРТОАРНИ ПОЛИТИКИ В УЧЕНИЧЕСКАТА ОРКЕСТРОВА ПРАКТИКА

Яна Ибришимова, докторант

A COMPARISON OF THE POLICIES GOVERNING REPERTOIRE IN STUDENT ORCHESTRAL PRACTICES OF BOTH THE PAST AND THE PRESENT

Yana Ibrishimova, PhD student

Анотация

Признатата значимост на ученическите и младежки духови оркестри за формиране на качествени естетически критерии в подрастващите, провокира интереса към техният настоящ репертоар, а резултатите от изследването му са отразени в тази публикация. Основната ѝ цел е изясняване на посоката на развитие в тази област и изясняване на процесите, довели до съвременния облик на практиката. Музикалните предпочитания на съставите са разгледани от различните гледни точки: историческо време (от периода на възникване на практиката до наши дни), културни потребности и материални възможности. Наблюденията върху тези условия изясняват връзката между традиционно установения репертоар и съвременните тенденции в областта на духовата музика. Изложението е структурирано чрез условно групиране на съставите по сходни белези. Подходът показва общото и индивидуалното в решенията на отделните оркестри, разкрива преобладаващите тенденции и позволява извеждане на необходимите изводи. Изследването използва емпирични методи – посещения на концерти, интервюта с ръководители на ученически духови оркестри, интернет източници и др.

Ключови думи: самодейност, репертоар, ученически духов оркестър, аранжимент, марш, преработка.

Abstract : *It is widely acknowledged that school and youth brass bands play an important role in the formation of qualitative aesthetic criteria in adolescents. This has prompted interest in their current repertoire, and the results of this research are reflected in this publication. Its main aim is to clarify the direction of development in this field and to elucidate the processes that have led to the current shape of the practice. The musical preferences of ensembles are examined from different perspectives, including historical time (from the period of the practice's emergence to the present day), cultural needs, and material possibilities. These observations help to clarify the relationship between traditionally established repertoire and contemporary trends in the field of wind music. The exposition is structured by conditionally grouping the ensembles according to similar features. The approach allows us to see both the common ground and the individual approaches taken by the orchestras. It also helps us to understand the prevailing trends and to draw the necessary conclusions. The research uses a variety of empirical methods, including concert visits, interviews with school brass band directors, internet sources, and so on.*

Keywords: *self-activity, repertoire, student brass band, arrangement, march, transcription.*

Всички ръководители и диригенти на ученически оркестри са изправени пред сложната задача за избор на подходящ репертоар. От него до голяма степен зависи цялостният успех на даден състав и най-вече емоционалното ангажиране на децата с музика, която да ги стимулира и вдъхновява, образова и възпитава едновременно. За постигане на по-голяма яснота е нужно да се проследи тази практика от самото и възникване.

След Освобождението у нас настъпват процеси, стремящи се да издигнат културното ниво на българина до това на останалите европейски страни. За целта Министерството на просвещението започва активно да работи за създаване на собствени, добре обучени кадри, необходими във всички направления на образованието и музикално културното развитие.

В бурните години на промени, когато патриотизмът е водеща сила, училището е инструментът, който единствено може да изпълни поставените от министерството задачи. „В центъра е училището като едно от основните места за музициране и своеобразно огнище на активно развиващата се българска музикална култура.“ (Драганова, 2020:5)

За ученическите духови оркестри се полагат грижи като желано звено за развитие. Издават се статии с необходими педагогически напътствия за ръководителите, както и се отпускат средства за закупуване на инструментариум. Тези състави възникват, като отражение на първите военни оркестри. Те не само продължават да развиват тази традиция, но и да надграждат със собствен живот и облик. „Ученическите духовни музика предават особена отрадната парадност на училищата при които са организирани. Често те стават славата и гордостта на училището. Без ученическата музика като че ли не може да мине никое по-голямо тържество.“ (Терзиев, 1938:12)

Периодичният печат за периода 1900 – 1940 г. дава възможност да се проследи растежът на училищните духови и смесени оркестри, както и репертоарните тенденции като движеща сила. Най-широко изпълнявани са възрожденските песни и военните маршове като отзвук на неотдавнашни националнозначими събития. Влечението към европейската култура, като друг импулсиращ фактор, се проявява в изпълненията на откъси от класически симфонични и оперни произведения, предназначени или преработени за духов оркестър. Този процес започва с навлизането на преселници с музикално образование, които успяват да привлекат общественото внимание върху западноевропейските постижения и да формират нови естетически и културни нагласи в българина. Това се отразява и в репертоарните предпочитания на смесените и духовите оркестри. В следващия пример от временния печат се разкрива тази тенденция: „Образуван е при първа смесена прогимназия в гр. Лом ученически духов оркестър под ръководството на учителя по музика на същата прогимназия г-н Петър Евстатиев. В продължение само на тримесечно обучение децата са добили такава добра подготовка, че са дали концерти в Лом, Видин, Берковица и др. при програма от следните автори: Манолов, Пандев, Тричков, Доницети, Крижка и др.“ (Махан, 1926:4)

Разгръщането на тази училищна практика си спечелва и противници дори сред изтъкнатите за времето музикални педагози като Борис Тричков. В публикация той критикува репертоара и непрофесионалното провеждане на занятия от неквалифицирани кадри. Отбелязва също, че хората предоставя по-добра възможност за музикално възпитание в подрастващите, отколкото „модерните“ духови състави, които не могат да достигнат необходимото инструментално ниво и дори пречат на учебния процес на участниците. „Те са най-новото шумното явление в живота на нашите училища, съществуват почти при всички гимназии в страната, а също и при някои прогимназии.“ „Целта,

която се гони, е повдигането на духа на маршируващата, манифестиращата ученишка маса. Е, добре, манифестира се, да кажем, по случай празника на Народните будители, учениците не пеят и за нищо не мислят за виновниците на това празненство, а само маршируват под звука на музиката, която в това време свири, например един марш „Кайзер Вилхелм“ или „Сън сънувах, майно ле, сън бълнувах“ или нещо подобно, което няма абсолютно нищо общо с идеята на манифестацията“ (Тричков, 1931:1). Според автора привързаността към военната форма е ненужна, след като войните са отминали. За съжаление, последвалите събития го опровергават, но и обясняват дълбокото привързване и припознаване на широките маси с патриотичния призив на възрожденските песни и военните маршове.

През втората половина на 20 в. новото държавно управление насочва големи усилия за развитието на художествената самодейност. „След 1944 г., дотогава основаното на самоинициативата на гражданите любителско музициране, става подчинено на административна и политическа мрежа на управлени“ (Найденова, 2016:173). Идеята за равен достъп на народа до изкуствата, в частност духовата музика, довежда до масово сформирание на ученически духови и младежки оркестри (такива вече са съществували в редица гимназии в първата половина на 20 в.). „И на заварените, и на новоорганизираните състави се възлагат откровено пропагандни задачи, като основен инструмент тук е репертоарът. И едните, и другите са поставени в режим на постоянно съревнование“ (пак там).

Този, дирижиран от политически ръководни фигури процес, поставя според автора това направление на самодейността на нездравни основи. Фактът, че движещата му сила не е обвързана с естествените потребности от духовно и културно израстване на обществото, е една от причините за това.

Стремежът към европейските културни ценности е заменен с налагането на култа към партийните нужди и политики. Така в периода между средата и 90-те години на XX век самодейността се превръща в значим инструмент за оформяне на определено културно и идеологическо самосъзнание и пропаганда. В следващия цитат ясно е представена идеологията на управляващите в разглеждания период: „За първи път в историята на нашата страна с Постановление № 33 на ЦК на БКП и Министерския съвет от август 1968 г. са отбелязани постиженията и са начертани по-нататъшните насоки за развитието на художествената самодейност у нас като важна съставна част от грижите и мероприятията на партията и правителството за естетическо и

комунистическо възпитание на нашия народ на подрастващото поколение. Особено внимание е отделено на въпроса за укрепване на съществуващите и създаване на нови ученически и граждански духови оркестри у нас. Родиха се и израснаха много нови ученически и самодейни духови оркестри, които с широката културна и възпитателна работа по села и градове, заедно с успехите и несполуките, поставиха за разрешаване пред учителите по музика, пред българските композитори и радатели за делото на ученическите духови оркестри редица въпроси от организационно-методическо естество. Въпроси около създаването на подходяща материална база и условия за полезна и успешна творческа-възпитателна, за нов, подходящ репертоар за различните видове състави, съобразен с изпълнителските възможности на учениците, репертоар с високи художествени качества и тематична насоченост, отговарящ на партийните задачи за естетическо, комунистическо и патриотично възпитание на младежта; за популяризиране на отпечатаните сборници за ученически духови оркестри, за непрекъснато повишаване на подготовката на диригентите-ръководители и др.“ (Русев, Н., 1975:20).

Амбициозното управление на Център за художествена самодейност поставя като изискване бързото създаване на подходящ репертоар за множеството ученически и младежки състави. Композиторите, членуващи в СБК между 60-те и 90-те години, са ангажирани в усилена дейност за създаване на значителен по обем оркестров материал. Тук може да се посочат имената на Нечо Русев, Александър Йосифов, Димитър Сагаев, Бенцион Елиезер, Панайот Пипков, Александър Танев и др. Техните композиции са включени в **набор от сборници**.¹

1. Димитър Сегаев, Нечо Русев „Ръководство за работа с ученическите духови оркестри“. София: Народна просвета, 1962, 1, № 3;
Йордан Йорданов, Нечо Русев „Маршове и хора сборник за ученически духови оркестри“, София: Наука и изкуство, 1969;
Димитър Сегаев, Нечо Русев „Ръководство за работа с ученическите духови оркестри“, София: Народна просвета, 1976;
Нечо Русев, Панайот Пипков, Парашкев Хаджиев „Ръководство за работа с ученическите духови оркестри“ София: Комитет за култура, 1977;
Нечо Русев „Пиеси за ученически духов оркестър“ София: Държавно издателство наука и изкуство, 1970;
Нечо Русев „Популярни хора и маршове за духов оркестър“ София: Държавно издателство наука и изкуство, 1972;
Димитър Иванов Терзиев „Маршове и пиеси за ученически духови и мартин-тромпетни оркестри“ София: Наука и изкуство, 1972;
Димитър Иванов Терзиев „Маршове и пиеси за ученически духови и мартин-тромпетни оркестри“ София: ОНС, 1975;
Иван Бакалов, ред. Жеко Димов „Христоматия за духов оркестър“ София: Комитет за изкуство и култура, Център за художествена самодейност, 1976;
Нечо Русев, сборник за ученически духови оркестри, „Маршове и хора“, София: Комитет за изкуство и култура, Център за художествена самодейност. 1977;

Преобладаващият жанр марш и „типологичната принадлежност на музикалния език към тоналната хармоническа система“ (Булева, 2019, с.51) според автора може да провокира „прогнозен тип музикално възприятие“ (пак там). „Квадратността и акцентно -регулярната ритмика са основен катализатор на психическа и физическа мобилизация. Така с художествени средства се реализира предозираният оптимистичен заряд на политическата пропаганда“ (пак там).

Поради тази причина основен дял от репертоара на ученическите духови оркестри в периода от средата на ХХ век до 90-те години заемат военните маршове. Най-широко изпълнявани са композиции на Николай Братанов, Георги Безлов, Боню Кирчев, руски маршове, както и маршовете за строева подготовка и др.

Партийното ръководство полага усилия да постави фолклора в услуга на своите политики, като за целта се насърчава авторската народна музика. Поради тези причини творчеството на Дико Илиев, синтезиращо стари и нови традиции, също намира място в репертоара на ученическите духови оркестри. „Роден на село, живял сред селяни, познал до болка душата на народа, бай Дико най-ярко и най-правдиво пресъздава вълнението на хората. Той е едно цяло с народа. Коренът му е дълбок, иде от далечно, храни се от соковете на земята, от народността, от мъдростта на хората“ (Маркова, Ц. 1992:65). Този самороден талант и до ден днешен валидира българската народна музика „Макар и в друг контекст, за Дико Илиев европейската музика съществува в съзнанието му като не по-малка притегателна сила. Той също си поставя задачата да намери своя път в съчетаването и с фолклорната традиция. За него единственият път е сътворяването на собствени мелодии, тяхното хармонизиране и оркестриране“ (Вълчинова, 2000:163-164).

Освен репертоара, осигурен и одобрен от Центъра за Самодейност, през разглеждания период се наблюдават и изпълнения на произведения от чужди автори, които отделни състави си набавят благодарение на участията в международни фестивали за младежки духови оркестри или се изпълняват преработки за духов оркестър от популярни оперни произведения. В спомени

Жеко Димов, Димитър Сегаев, „*Пиеси за пионерски духов оркестър*“ – св. 1, св 2. София: Комитет за култура, Център за художествена самодейност, 1978;

Нечо Русев, „*Пиеси за ученически духов оркестър*“, София: Наука и Изкуство, 1979;

Николай Влайков, Стефан Пехливанов, „*Пиеси за ученически духов оркестър*“, София: Държавно издателство Музика, 1900;

Елена Гьонева, „*Пиеси за оркестър от Мартин-тромпети*“ (в помощ на учителя-диригент) 1989г. София: печатна база към МКНП, 1989.

за „духовата музика“ на Търговската гимназия „Димитър Хадживасилев“ Свищов авторът отбелязва: „С богат репертоар, в който влизат много маршове, народни хора, валсове, арии от известни опери. Например маршовете „Към победа“, „Щастлива младост“, „На лагер“ и др., Унгарски танц № 5, Триумфален марш из операта „Аида“, „По върховете на Манджурия“, химни“ (Николова, 2017:78).

След смяната на режима през 90-те години на миналия век политиките за масово идеологическо възпитание претърпяват големи промени. Средствата, насочвани за ученическата самодейност са значително намалени, което поставя съхранението на множеството ученически и младежи оркестри пред изпитание. От десетки ученически състави до наши дни се запазват само няколко. Голяма роля за оцеляването им изиграват специфичните условия, при които съставите функционират, както и личната инициатива и ангажираност на отделните ръководители. В зависимост от професионалните им качества, съчетаващи педагогически, мениджърски, аранжорски умения и усет за актуалното звучене (задоволяващо, както участниците, така и слушателите), дадени състави успяват да създадат устойчиви традиции.

Възниква въпросът: какъв репертоар е желан, нужен и възпитателен за новите поколения и каква е връзката с развитието на тази ученическа практика?

Съхранените до днес ученически оркестри и новосформираните такива притежават различна концепция от предшестващите ги състави между 50-те – 90-те години на ХХ в. Тяхната изначална функция за формиране на качествено музикално-естетическо ниво у подрастващите, чиито основи са поставени след Освобождението, отново придобива важност. Това е видно от засилването на интереса към тях и оформянето на модерен модел на визия и звучене. За целта настъпва неизбежна промяна в репертоара им.

При изследването за съвременните репертоарни тенденции се оформят три условни направления, които нямат абсолютно строга рамка:

1. следват се установените традиции за патриотично и художествено естетическо възпитание,
2. отдава се по-голяма значимост на съвременните произведения със забавен характер в джаз, поп, рок и др. стилове, като се изпълняват както оригинални произведения на чуждестранни композитори, така и

аранжimenti (най-често направени от самите ръководители);

3. налице е явен афинитет към класическите произведения.

Първата условна група (с повече представители) има предпочитания към изпълнението на маршове, възрожденски песни и български хора. Този репертоар се допълва и разнообразява с композиции от редица чужди автори в разнороден стил, които ръководителите по свое усмотрение закупват. В някои случаи те сами правят аранжimenti на популярни мелодии или песни. Към първата група спадат всички училищни фанфарни оркестри, Първи ученически гвардейски оркестър при СУ „Иван Вазов“ гр. Плевен и съставите, сформирани към ЦПЛР (Център за подкрепа на личностното развитие). Причините за следване на установения с години ученически репертоар са:

а) от една страна малката численост на съставите – отделни групи духови инструменти напълно липсват в почти всички от тях. Това изисква преработка на целия репертоар, извършвана от самия ръководител;

б) голямото текучество на оркестранти при условие, че спецификата на практиката изисква поне половин година подготовка за включване в състава. (В периода 50–90 г. се е изисквало стриктно посещение, което в днешно време трудно се изисква от участниците);

в) ниското финансиране, което не позволява наемане на професионален аранжор;

г) не на последно място по важност са програмите на фестивалите и конкурсите за ученически духови оркестри. Те задължително изискват изпълнение на маршове и народни хора.

Основен представител за втората условна група е „Джунитър бенд“ към СОУ „Емилиян Станев“ – Велико Търново с ръководител и диригент Йордан Цветанов. Може би благодарение на неговата съвременна визия за развитие и звучене голяма част от ученическите духови оркестри започват да включват в репертоара си по-осезаемо съвременни и разчупващи модела аранжimenti. „Промяната се наложи съвсем естествено и е свързана с участието ни в един конкурс, когато разбрахме, че вече сме нараснали в жанрово отношение музиката, която се изпълнява на подобни форуми. И въпреки множеството заслужени награди, с които сме били удостоени, аз и децата се отказахме от участия в конкурси, чиито основни изпълнения са маршове“ (Тодорова, dariknews.bg, 2019). Според диригента големият успех

и популярност на състава е следствие от пълната подмяна на традиционния за духовите оркестри репертоар (маршове и хора) и на мотивиращия подход на преподавателския състав (учениците сами избират произведенията, върху които се прави аранжирмент). Репертоарът е насочен основно към поп, джаз и други популярни и атрактивни за децата стилове, които са подходящи и притегателни за тях. „Това е и нашата задача – да свирим съвременни поп и джаз изпълнения, обработени за Брас Бенд, изпълнени от деца за деца“ (пак там).

Не може да се отрече и влиянието на западноевропейските състави, с които българските се срещат и обменят опит по време на съвместни участия в международни фестивали и конкурси. Културният обмен неизбежно води до преосмисляне на основните елементи на тази практика.

Младежкият духов оркестър при Първа английска гимназия и НЧ „Д-р Петър Хаджи Берон“, София, също предлага редица произведения от стилистиката на брас бенда, но те са балансирани в по-голяма степен с традиционния репертоар. Новият диригент Велислава Скрильова умело подбира пиесите, за да поддържа интереса към оркестъра, започнал прогресивно да намалява след Ковид пандемията. Този състав притежава разнообразна програма в библиотеката си, попълвана през дългогодишната си практика. За него няма недостиг на произведения от всякакъв характер.

Като основен представител на третата условна група е визирианият ученически духов оркестър към СУ „Любен Каравелов“ гр. Копривщица с ръководител Валентин Петков и представителният духов оркестър <>СТЕФАН СТЕФАНОВ>> при НЧ „СВЕТЛИНА-1975“, с. Гара Елин Пелин, с ръководител Владимир Кирилов. (И други оркестри изпълняват пиеси с класически произход, но не в такъв мащаб.) И двата състава са работили активно с маестро Добрин Иванов (1931–2020 г.). Със своя професионален подход и високи изисквания той успява да обогати ученическия репертоар с негови преработки на класически произведения, благодарение на които голяма част от възпитаниците му успешно преминават към професионално музикално обучение и реализация. Издаването на грамофонна плоча на оркестъра „Стефан Стефанов“ през 1993 г. от „Балкантон“ свидетелства за мащаба на дейност и за обширния репертоар, с който е боравил съставът.²

² Включените в плочата произведения са 23 на брой, освен маршове и хора са изпълнени откъси от класически произведения като „Intrada“ на Йохан Пезел из оп. „Марта“ на композитора Фридрих фон Флотов; „Хорал“ из оп. Хугеноти на Джакомо Майербер; „Трио за тромбон“ на Ойген Риа; „Валс за два тромбона“ на

Интересно е да се отбележи, че традиционният репертоар, изграждащ се след Освобождението, е актуален в днешно време при всички състави – маршове, химни и хора, неподвластни на времето, без които не бихме могли да си представим нито един български празник. Тази приемственост не е случайна, тя отразява дълбоката обществена привързаност към някои произведения с ярка патриотична звучност, въздействие и представителност, и непреходната необходимост от тях. Това са възрожденските песни, маршове и химни.

Възрожденските песни на Добри Чинтулов „Къде си вярна ти любов народна“, „Стани, стани юнак балкански“, „Де е България“, „Песен на Панагюрските въстаници“, „Вятър ечи, балкан стене“.

Химн на България от 1885 до 1947 г. „Шуми Марица“ по текст Иван Вазов и заимствана мелодия от немската песен „Wenn die Soldaten durch die Stadt marschiern“ („Когато войниците маршируват през града“).

„Край Босфора“, текст: Иван Вазов, музика: неизвестен автор;

Марш „Бдинци“, текст: Никола Попов, музика: Боню Кирчев;

„Ботев марш“, текст: Иван Вазов, музика: Георги Безлов;

„Химн на Кирил и Методий“, текст: Стоян Михайловски, музика: Панайот Пипков;

„Шумете дебри и балкани“, текст: Младен Исаев, музика: Любомир Пипков;

Марш „Родина“, музика: Николай Братанов;

„Младежки марш“ - Нечо Русев;

Хората на Дико Илиев;

Хората на Нечо Русев;

Част от тези произведения са приложени и в учебната програма по музика. „В средата на XIX век за първи път прозвучават „Къде си вярна ти любов народна“, „Вятър ечи“, „Стани, стани, юнак балкански“. Заедно с „Радецки“ и „Песен на панагюрските въстаници“ по текстове на Иван Вазов те остават и до днес едни от най-обичаните патриотични песни и звучат на всеки национален празник. (Сотирова, Драганова, Калоферова, Матеева, 2018:52).

Валтер Билер; „Полка за тромпет“ от Джордж Лебрун; „Пиеса за два тромбона“ на Валтер Билер; „Военно болеро“ на Жак Девогел и „Менует“ от Г. Ф. Хендел.

Възрожденският дух продължава да живее и в днешно време. Такъв притежава „Лятна музикална академия“ за брас-ансамбли, флейта и ударни инструменти, основана от сдружение „Брас перспективи“. Тя служи за пример със стимулиращата си политика за създаване на нови произведения, посветени на ученическия духов оркестър на Копривщица. **„Втората традиция, която спазихме, е да имаме премиера на произведение, написано или аранжирано специално за Лятната академия.** През 2020 г. това бе камерната пиеса за брас-секстет „Шилень камен“ на Калина Андреева, през 2021 г. проф. Христо Йоцов направи специално за оркестъра на СУ „Каравелов“ аранжимент на химна на Копривщица „Хубава си, моя горо“, който, разбира се, бе в програмата на концерта ни и през 2021 г. и през 2022 г. А за третото издание на Лятната академия колегата „ударняк“ и композитор Румен Бояджиев ни подари аранжимент на една от най-изпълняваните пиеси на проф. Добри Палиев: „Право хоро“ за ксилофон“ (Денчева, brass.bg, 2022).

Пример за добре балансирана и разнообразна концертна програма представят Младежки духов оркестър и мажоретен състав, Ботевград, на фестивала „Брас бенд фест“, Плевен 2017 г.³ Аранжиментите на диригента Константин Гайдарски отразяват днешната практика, изискваща от всички ръководители сами да се справят с проблематиката на репертоара.

Възниква въпросът дали всички от тях притежават нужните умения и способности. Професионално издържаните аранжименти са необходимост, която осигурява качествено развитие на ученическата духовна практика и всеки стимул към съвременните български композитори е важен за целта. „Спецификата на комплектоване на духовите състави, както и стремежът да се демонстрира богатството на различните музикални стилове, неизбежно налагат необходимостта от аранжировка. Не е тайна, че изпълнението на оркестъра „грабва“, когато пиесата е „пипната“ от майстор аранжор. Неговият труд обаче често остава в сянка, незабелязан, а и неразбран от публиката“ (Славова, 2017:9).

Видно е, че ученическите духови оркестри имат образователна роля,

3 1. Марш „Бдинци“, музика: Боньо Кирчев; 2. Шакира – „Hips Don't Lie“; 3. „Мистър Саксофонен ритъм“, аранжимент: Тодор Василев; 4. „Белла Чао“, аранжимент: Константин Гайдарски; 5. Metallica – „Enter Sandman“, аранж. К. Гайдарски; 6. Queen, „We Will Rock You“, аранж.: К. Гайдарски; 7. Kiss – „I Was Made For Lovin' You“ и Deep Purple – „Smoke On The Water“, аранж.: К. Гайдарски; 8. „Игривата циганка“ (Дайчово хоро), музика: Дико Илиев.

която е доказана през последния век. Новите търсения в звучността и визията са отражение на обществените нагласи и потребности, но остава въпросът *дали се създават качествени пиеси и аранжimenti*. Продиктуваната от условията практика ръководителите на състави сами да аранжират дадени мелодии, не винаги е професионално издържана и води до създаване на произведения със спорна естетическа стойност. Този проблем може да се разреши, когато се приложи професионален подход. Съвременните композитори е нужно да участват в създаване на нов материал, който, от една страна, да утвърждава установените традиции, а от друга, да предлага оригинални решения, които да спомагат разгръщането на практиката и да задоволят културните потребности на ученици и общество.

Цитирана литература:

Draganova, R. (2020) *Muzikata v bulgarskoto uchilishte v kraia na XIX I nachaloto na XX v.* Sofia: BAN, s. 5 [Драганова, Р. (2020) *Музиката в българското училище в края на XIX и началото на XX век* София: БАН, с. 5]

Terziev, N. (1938-39) *Za uchenicheskite muziki*, Sofia: Muzikalna missal kn. 1, 2, s. 12 [Терзиев, Н. (1938-39) „За ученическите музики“, София: Музикална мисъл, Кн. 1, Год. 2, с. 12]

Chendova, E. (2000) *Gradskata tradicionna instrumentalna kultura v Bylgaria ot kraia na XIX do nachaloto na XX vek*, Sofia: Poni, s. 163-164 [Вълчинова-Чендова, Е. (2000) *Градската традиционна инструментална култура в България*, София: Пони, с. 163–164]

Mehan, K. (1926) *Hronika*, Stara Zagora: Kaval br. 2, s. 4 [Махан, К. *Хроника*, (1926) *Стара Загора: Кавал*, бр. 2, с. 4]

Trichkov, B. (1931), *Uchilishtnite duhovi muziki u nas*, Sofia: Muzikalen zhivot, g. 1, s. 1 [Тричков, Б. (1931), *Училищните духови музики у нас*, София: Музикален живот, г. 1, с. 1]

Naidenova, G. (2016) *Bulgarian Politic Stance Towards Communal Amateur Music Activity (“Samodeynost”) Within the Context of Music Culture Politics by the Times of Science, Art and Culture Committee (1948–1954)*, Sofia: Almanah 8. [Найденова, Г. (2016), *Политиката към музикалната самодейност в контекста на политиката в областта на музикалната култура по времето на Комитета за наука, изкуство и култура (1948 – 1954)*, София: Алманах, 8]

Buleva, M. (2019) *Minor i radost: opit za pronikvane v muzikalното mislene prez masovata pesen ot 40-te do kraia na 50-te godini na XX vek*, Sofia: Bulgarsko muzikoznanie, 4, s. 51 [Булева,

М. (2019) Минор и радост: опит за проникване в музикалното мислене през масовата песен от 40-те до края на 50-те години на XX век, София: Българско музикознание, 4, с. 51]

Sotirova, V., Draganova, R., Kaloferova, G., Mateeva, Z. (2018) Muzika za 7 klas, Sofia: Prosveta, s. 52 [Сотинова, В., Драганова, Р., Калоферова, Г., Матеева, З. (2018) Музика за 7 клас, София: Просвета, с. 52]

Slavova, C. (2017) Ot baj Diko do „Tiko, tiko...“ ili magiata na duhovata muzika, Sofia: Muzikalni horizonti, 9, s. 9 [Славова, Ц. (2017) От бай Дико до „Тико, тико...“ или магията на духовата музика, София: Музикални хоризонти, 9, с. 9]

Rusev, N., (1975) Uchenicheskite duhovi orkestri na nov etap, Hudozhestvena samodeinost, Komitet za izkustvo i kultura, Centar za hudozhestvena samodeinost, s. 20 [Русев, Н. (1975) Ученическите духови оркестри на нов етап, София: Комитет за изкуство и култура, Център за художествена самодейност, с. 20]

Nikolova, Y., (2017) Svishtovskite duhovi orkestri, Duhovata muzika na Targovskata gimnazia „Dimitar Hadvivasilev“ Svishtov, s. 78 [Николова, Ю. (2017) Свищовските духови оркестри, Духовата музика на Търговската гимназия „Димитър Хадживасилев“ Свищов: с. 78]

Маркова, Ц. (1992: ДФ Полипринт Враца) Дунавско хоро закичено с алено мушкато, с. 65

Електронни източници:

Todorova, E. (21.10.2019) „Dzhuniar bend“ – detskiat duhov orkestar, kojto pokori internet [Тодорова, Е. (21.10.2019) „Джунитар банд“ – детският духов оркестър, който покори интернет] (<https://dariknews.bg/novini/interviu/dzhuniar-bend-detskiat-duhov-orkestyr-kojto-pokori-internet-2192718>) Посетен на 13.03.2023

Балкантон (1993) плоча на Представителен детско-юношески духов оркестър „Стефан Стефанов“ при Народно читалище „Светлина“, Гара Елин Пелин, с художествен ръководител и диригент Добрин Иванов

(<https://www.youtube.com/watch?v=wwii1BMtea8>)

Dencheva, K. (28.09.22) Lqtna muzikalna akademija Koprivshtica, Spodeleno valshebno prikljuchenie s muzika [Денчева, К. (28.09.2022) Лятна музикална академия Копривщица, споделено вълшебно приключение с музика] (<https://brass.bg/summer-academy-2022/>) Посетен на 17.01.2024г.